

О. В. Кравченко

*Харків, Українська державна
академія залізничного транспорту*

ОДЕСЬКЕ ЖІНОЧЕ БЛАГОДІЙНЕ ТОВАРИСТВО ТА ОПІКА НАД ДІТЬМИ-СИРОТАМИ У ХІХ СТ.

На початку ХІХ ст. Одеса представляла собою молоде місто, у якому відбувалось становлення внутрішньої інфраструктури, культурних традицій та громадських ініціатив. До найдавнішої в Одесі громадської організації належить Одеське жіноче благодійне товариство, перші документальні відомості про яке відносяться до 1829 р. 18 лютого того ж року на ім'я Міністра внутрішніх справ надійшов проект заснування в Одесі Новоросійського жіночого товариства піклування над бідними¹. Вже 12 квітня 1829 р. імператор дав дозвіл щодо відкриття товариства². За основу своєї діяльності організація взяла правила Санкт-Петербурзького жіночого патріотичного товариства³.

Діяльність товариства розпочалася лише за чотири роки. Очевидно поштовхом став неврожай хліба у Новоросійському краю. Тисячі людей стали переселятися до міст, шукаючи порятунку від голоду⁴. У листопаді 1833 р. з'явилась публікація, що Новоросійське жіноче товариство піклування над бідними відкрило свої засідання. Рада товариства, яку очолила Є. К. Воронцова, почала збиратись щотижня у будинку графині Р. С. Едлінг⁵.

Понад 5 тис. бідних отримали допомогу від жіночого товариства, яке незабаром відкрило спеціальний притулок не лише для годування, а й виховання сиріт. 1 березня 1834 р. у передмісті Одеси урочисто був відкритий Будинок опіки над сиротами на 45 дітей обох статей. Вони отримували там виховання й навчалися ремеслам, вивчали Закон Божий, письмо, читання, Св. історію, арифметику, церковний спів та інші предмети.

Проект Положення для будинку опіки над сиротами був затверджений 20 червня 1836 р. Восени того ж року товариство з дозволу імператора змінило назву на “Одеське жіноче благодійне товариство”⁶.

З 1834 р. по 1840 р. заклад закінчили 114 дітей. Хлопчиків віддавали навчатися ремеслам та на заводи, дівчат – добродійцям, які мали забезпечити їхній майбутній добробут⁷. У 1840 р. товариство представило новий проект Положення будинку опіки

¹ Держархів Одеської області. – Ф. 1, оп. 190, спр. 11. – Арк. 1.

² Там само. – Арк. 4, 12.

³ Внутренние известия. Одесса, 4 мая // Одесский вестник. – 1829. – № 35. – 4 мая. – С. 141.

⁴ Держархів Одеської області. – Ф. 1, оп. 193, спр. 20. – Арк. 55.

⁵ Внутренние известия. Одесса, 8 ноября // Одесский вестник. – 1833. – № 88. – 8 ноября. – С. 549.

⁶ Держархів Одеської області. – Ф. 1, оп. 190, спр. 11. – Арк. 18, 22, 26 зв.

⁷ Сиротский дом Одесского женского Благотворительного общества (письмо к Л. К.) // Одесский вестник. – 1840. – № 31 – 32. – 20 апр. – С. 125.

над сиротами. Але процедура перезатвердження проекту тривала понад чотири роки. За цей час при закладі була збудована домова церква. 19 січня 1845 р. нове Положення про будинок опіки над сиротами з доповненнями було затверджене імператором¹.

З 1 січня 1854 р. відкрилось відділення для немовлят на 10 ліжок при сирітському будинку, який вже отримав назву Благовіщенський². Ці зміни знайшли своє відображення у новому статуті товариства, прийнятому 1 лютого 1857 р.³. До відділення для немовлят приймалися діти до 7-річного віку, яких потім переводили до сирітського будинку. Хлопчики залишалися у закладі до 12 років, а дівчатка – до 11 років і перебували під опікою товариства до 17 років. При випуску з сирітського будинку дівчатка отримували зароблені ними за різні роботи кошти, які відкладались на спеціальний рахунок і зберігались у кредитній установі⁴. У 1859 р. правління товариства прийняло рішення залишати вихованок закладу, які досягли 17 років у якості прислуги сирітського будинку на три роки. Це мотивувалося вдячністю товариству за виховання та необхідністю удосконалювати господарчу діяльність випускниць⁵.

У 1871 р. княгиня Є. К. Воронцова пожертвувала капітал в 135 тис. руб. для заснування окремого закладу для опіки над сиротами-хлопчиками, названого на честь її чоловіка Михайло-Семенівським сирітським будинком. З червня 1876 р. головою товариства стала княгиня Марія Олександрівна Гагаріна⁶.

На початку 1880-х рр. жіноче товариство потерпало від фінансових проблем: матеріальні джерела для утримання його добродійних установ зменшувалися. Благовіщенський сирітський будинок був навіть змушений продати частину власних фондів. Товариство підняло плату для пансіонерок: з 80 руб. вона була підвищена у листопаді 1883 р. до 150 руб. на рік. Але в особливих випадках правління робило винятки й поверталось до старої оплати: у випадку крайньої бідності батьків або якщо пансіонерку віддавав до закладу хтось із членів товариства⁷.

З 1881 р. М. О. Гагаріна клопотала про включення Одеського жіночого товариства під покровительство Імператорського Людинолюбного товариства. 14 квітня 1883 р. жіноче товариство стало підпорядковуватись Людинолюбному товариству⁸.

Дівчатка Благовіщенського сирітського будинку утримувалися за рахунок стипендій приватних благодійників та установ: міського сирітського суду, міської

¹ Держархів Одеської області. – Ф. 1, оп. 192, спр. 61. – Арк. 19 – 19 зв., 25.

² Там само. – Ф. 457, оп. 1, спр. 50. – Арк. 19 зв.

³ Шведов А. Краткая историческая записка о развитии благотворительного общества со времени его возникновения до 1885 г. – Одесса: Тип.-лит. Е. Фесенко, 1885. – С. 21.

⁴ Держархів Одеської області. – Ф. 1, оп. 193, спр. 20. – Арк. 20, 20 зв, 50.

⁵ Отчёт правления Одесского женского благотворительного общества, за 1859 год. – Одесса: В тип. Л. Нитче, 1860. – С. 9.

⁶ Шведов А. Вказ. праця. – С. 21 – 23.

⁷ Отчёт правления Одесского женского благотворительного общества, за 1859 год... – С. 3–5.

⁸ Держархів Одеської області. – Ф. 274, оп. 1, спр. 29. – Арк. 41.

управи, управління товариства південно-західних шляхів. 1883 р. у Благівіщенському сиротинці мешкало понад 150 дівчаток, у Михайло-Семенівському будинку – 100 хлопчиків. В училищі було два відділення: жіноче та чоловіче (для малолітніх – від двох до шести років, навчальне – від шести років). В училищі також навчалися діти, які не були вихованцями жіночого товариства. У 1883 р. таких нараховувалось 89 хлопчиків та 107 дівчаток¹. До закладів приймалися винятково особи православного сповідання².

Отже, за часи існування Одеського жіночого благодійного товариства сфера його діяльності суттєво розширилась, що мало своє відображення у статутах організації. Одним з найважливіших напрямків функціонування товариства стала опіка над дітьми-сиротами. Товариство піклувалось про влаштування подальшої долі своїх вихованців. Вивчення архівних матеріалів дає підстави стверджувати, що сирітські заклади Одеського жіночого товариства поряд з одеськими притулками Відомства установ імператриці Марії та єврейським сирітським притулком представляли собою найбільші за кількістю вихованців установи міста.

¹ Краткий отчёт о деятельности Одесского женского благотворительного общества за 1883 год. – Одесса: В тип. Т. С. Алексомати, 1884. – С. 6 – 7, 20, 22.

² Устав Одесского женского благотворительного общества. – Одесса: В тип. Т. С. Алексомати, 1872. – С. 3.